

te razmatra iskustva u odnosu na druge europske zemlje.

K. Herbst iznosi poljska iskustva u članku *Pomoć malim poduzećima i nevladinim organizacijama u Poljskoj: FISE zaklada*. Posebno se ističu programi koje podupire Zaklada za socijalne i ekonomske inicijative, osnovana 1990. godine. Aktivnosti ove zaklade pomoglo je poljsko Ministarstvo rada, PHARE program, Svjetska banka te druge međunarodne organizacije. U ovom slučaju se može naći veoma instruktivan primjer razvoja socijalne ekonomije za zemlje u tranziciji.

Nove uloge za novac i razmjenu četvrto je poglavlje ove knjige. P. Conaty u članku *Novac kao rob a ne gospodar* posebno raspravlja o socijalnom bankarstvu koje je osnova razvoja socijalne ekonomije.

B. Voss u radu *Financijske strategije za poduzeća u socijalnoj ekonomiji* raspravlja o središnjem problemu razvoja socijalne ekonomije. Alternativno bankarstvo i financijske institucije postoje u razvijenim europskim zemljama. Dodatna sredstva se mobiliziraju kroz državne programe, povezane uz borbu protiv nezaposlenosti, siromaštvo, socijalnu isključenost i zaštitu okoliša.

Autor članka, *Lokalne ekonomije – lokalna valuta*, R. Douthwaite, obrazlaže temu uvođenja lokalne valute kako bi se obranila lokalna ekonomija. Navedeni su neki primjeri socijalnog bankarstva koji omogućuju posuđivanje novaca uz veoma niske kamate.

Talenti, kreuzeri i novi berresi je članak T. Kellera koji u naslovu asocira na gradove u Njemačkoj i Engleskoj u kojima se razvija socijalna ekonomija uz programe suradnje. Analiziraju se programi solidarne štednje kroz štedna kola kao potencijal razvoja lokalnih zajednica.

U posljednjem članku u ovoj knjizi *Povežimo se – stvaranje zajednica koje se brine*, obrađuju se važni problemi motivacijske prirode za razvoj zajednice.

Ova knjiga predstavlja zanimljivu kombinaciju radova autora različitih profila: sveučilišnih profesora, istraživača i praktičara u neprofitnim organizacijama. Knjiga obrađuje veoma važan problem razvoja modernih društava. Tržišno gospodarstvo na svjetskoj razini postaje sve konkurentnije. To zakonito proizvodi marginalne skupine i socijalno isključene gra-

dane. S druge strane, ovaj se problem povezuje uz određene regije i ruralna područja koja postaju neatraktivna za život. Socijalna ekonomija nastoji mobilizirati raspoložive potencijale u zajednici te uz pomoć države i državnih programa postaviti dosežne socijalne ciljeve.

U iznesenim primjerima je važno prepoznati ulogu zaklada kao nove institucije okupljanja i mobilizacije resursa na nacionalnoj i međunarodnoj osnovi u zemljama u tranziciji.

Ova je tema veoma aktualna za Hrvatsku. Sve je veći broj građana socijalno isključen. Stopa nezaposlenosti raste, siromaštvo se širi, neke regije su postale neatraktivne za život. Kako odgovoriti ovim zahtjevima? Treba raditi na razvoju programa socijalne ekonomije. Prve poticaje treba dati država uz suradnju lokalne vlasti. Za ove programe mogu se dobiti respektabilne inozemne potpore.

Gojko Bežovan

JOURNAL OF EUROPEAN SOCIAL POLICY

Godina 8, 1998.

U osmom godištu izlaženja časopisa *Journal of European Social Policy* nalazimo pregršt članaka koje valja preporučiti hrvatskim čitateljima, jer pružaju komparativan uvid u razvoj socijalne politike u različitim europskim zemljama pa, time, i niz korisnih informacija te savjeta i hrvatskim kreatorima i analitičarima socijalne politike, odnosno cjelokupnog društvenog razvoja.

Guy Standing, stručnjak Međunarodne organizacije rada, kritički prezentira socijalnu situaciju u Rusiji (tekst pod naslovom *Societal impoverishment: the challenge for Russian social policy*). Tragična socijalna situacija može se već nazrijeti i iz ekonomskih podataka. U Rusiji se BDP smanjio za 40% u razdoblju od 1991. do 1996. godine, a znaci se oporavka još ne vide, usprkos optimističkim očekivanjima Međunarodnoga monetarnog fonda. Iako ima onih koji smatraju da službena statistika nije sasvim pouzdana te tvrde da pad BDP-a nije

tako velik, dijelom i zato što statistika ne obuhvaća proizvodnju unutar neformalnog gospodarstva, nitko ne poriče kontinuiran pad BDP-a od 1990. godine. Pad BDP-a je ujedno i kontekst analize ostalih ekonomskih indikatora: inflacije, stabilizacijskog programa i problema proračunskih izdataka, brze privatizacije i sl.

Problemi službene statistike dolaze do izražaja i kod pokušaja utvrđivanja siromaštva. Riječ je o starom problemu jer je siromaštvo, poradi ideoloških razloga, bilo neadekvatno registrirano u Sovjetskom Savezu, a sličnu praksu (radi istih/sličnih razloga?) bilježimo i danas. Nekoliko je mogućih načina mjerenja siromaštva. Prvi polazi od utvrđenog životnog minimuma koji je 1989. godine službeno utvrđen u iznosu od 140 rubalja mjesečno. Od tada nije službeno objavljivan ovaj podatak, ali porast cijena i plaća u međuvremenu pokazuje da 1996. godine gotovo 90% stanovništva Rusije ima primanja ispod razine životnog minimuma. Drugi način mjerenja rabi Ministarstvo rada, a temelji se na procjeni iznosa potrebnom za kupovinu procijenjenih potrebnih dnevnih kalorija. Ova metoda govori o 24,7% siromašnih u prosincu 1995. godine. Sličnom se metodom služi i Centar za istraživanje životnog standarda čije ankete obznanjuju, ipak, oko 40% ili 60 milijuna siromašnih u Rusiji. U svakom slučaju, riječ je o vrlo visokim brojkama, tj. činjenici da su siromaštvom posebno pogođeni umirovljenici, članovi velikih obitelji, migranti i izbjeglice te nezaposleni.

Kad se, međutim, ovi podaci sagledaju u kontekstu demografskih pokazatelja, onda je moguće govoriti o potpunoj katastrofi. Očekivano trajanje života muškaraca smanjilo se sa 65 godina 1986. na 58 1996. godine. Riječ je o smanjenju nezabilježenom u povijesti i u tako kratkom razdoblju. U 90-ima je stopa mortaliteta porasla za sve dobne skupine, osim za onu od 5 do 9 godina. Broj umrlih je veći od broja rođenih za 785 400 u razdoblju 1995.-1996. godina. Moguće je identificirati nekoliko razloga koji objašnjavaju ovakvu demografsku sliku. Prvi govori o "glasnosti u statistici", tj. mogućnosti da su prijašnji statistički podaci bili ideološki obojeni pa je nemoguće uspoređivati sadašnje i prijašnje podatke. Ipak, teško da se time mogu objasniti vrlo postojani demografski trendovi. Stoga autor više pažnje poklanja ostalim uzrocima: povećano onečišćenje okoliša,

pad prihoda, smanjenje dostupnosti i kvalitete usluga javnoga zdravstva, stres kao posljedica prilagodbe novim okolnostima, alkoholizam, kriminal i oružana ubojstva.

Analizirajući, također, obrazovnu krizu i problem nezaposlenosti autor na kraju svoga rada vrlo oporo, ali decidirano zaključuje da je došlo vrijeme prestanka navođenja izlika kako su reforme bile dobro dizajnirane ili dobro vođene, odnosno da nisu bile provedene. Isteklo je vrijeme lažnim tvrdnjama da su socijalni troškovi beznačajni. Konačno, socijalnu situaciju valja izdići do bitnog mjerila društvenih reformi, a to je jedna i od najvrijednijih misli ovog članka.

Broj 2 časopisa započinje vrlo zanimljivim tekstom Boba Deacona i Paula Stubbsa o razvoju socijalne politike u Bosni i Hercegovini. Još zanimljivijim, gotovo intrigantnim se čini metodološki pristup koji taj razvoj proučava u kontekstu globalizma i "novog feudalizma" (*International actors and social policy development in Bosnia-Herzegovina: globalism and the 'new feudalism'*). Dok globalizam, pored svojih već analiziranih aspekata u nizu postkomunističkih zemalja, dobiva nove crte koje zbog prirode političke situacije u Bosni i Hercegovini valja posebno analizirati, čini se da je termin 'novog feudalizma' koncept kojim se pokušavaju objasniti specifične okolnosti društvenog razvoja. Stoga taj termin upućuje na obrazac inzistiranja na mini-državama, razvoj odnosa zaštitnik-klijent i povećani utjecaj mafijaških elita – što sve bitno kontekstualizira i mijenja ustaljeni obrazac razvoja socijalne politike unutar konteksta razvoja liberalne demokracije i slobodnog tržišta.

Opisujući neke okolnosti prijeratnog razvoja Bosne i Hercegovine, posljedice rata te Daytonskog mirovnog plana, autori žele ocrtati okvir djelovanja međunarodnih agencija. Riječ je, ponajprije, o povećanim socijalnim potrebama, odnosno zahtjevima žrtava rata i iznimno velikog broja raseljenih osoba. U okolnostima nepostojanja uobičajenoga društvenog razvoja, međunarodna pomoć ostaje većinom samo neposredna pomoć, a vrlo malo ili nikako ne pridonosi dugoročnom razvoju osiguranja socijalne zaštite za cjelokupno stanovništvo. Mnogi primjeri programa kojim se štite razne ranjive grupe, a što sponzoriraju Svjetska banka, UNICEF, PHARE program Europske unije i sl., dobar su primjer za to. Na-

cionalne i religijske granice dodatni su otežavajući čimbenik pa autori već zaključuju da se socijalna politika u Republici Srpskoj više razvija sukladno modelu postkomunističkoga konzervativnog korporativizma (kao, primjerice, u Bugarskoj i Ukrajini), dok se razvoj socijalne politike u Federaciji Bosne i Hercegovine nalazi između liberalnoga slobodnog tržišta i europskoga bismarckovskog sustava (slično Sloveniji, Hrvatskoj i Mađarskoj, iako mnogo nejasnije određeno).

Analizirajući podrobno i ulogu međunarodnih i lokalnih nevladinih organizacija, autori na kraju rada zaključuju, kako i na njihovo djelovanje uvelike utječu okolnosti "novog feudalizma", tj. okolnosti unutar kojih je gotovo nemoguće razvijati "racionalnu" socijalnu politiku. Time oni još jednom podvlače potrebu brižne analize društvenih okolnosti, a što je preduvjet razumijevanja razvoja socijalne politike u određenoj zemlji. Neovisno o stupnju slaganja s rezultatima konkretne analize, riječ je o vrlo vrijednom metodološkom napatku.

Sljedeći tekst pod naslovom *Monetary union and Social Europe* Paula Teaguea govori o problemu razvoja socijalnih politika u sve ujedinenijoj Europi. Jedan od najosnovnijih problema izvore iz potrebe inzistiranja na čvrstim makroekonomskim parametrima kako bi euro-zona bila globalno jaka i konkurentna. Tako su, primjerice, u Maastrichtu formulirani kriteriji koje svaka zemlja mora zadovoljiti da bi ušla u monetarnu uniju, usprkos mnogim otporima zbog socijalnih troškova, konačno prihvaćeni i provedeni u najvećem broju članica. Slične posljedice izaziva i tzv. Pakt o stabilnosti, potpisan 1996. godine u Dublinu. Ipak je vidljivo da nema jednoznačnih rješenja pa valja uvažiti i razmišljanje onih koji kazuju da će rezanje javnih troškova i ograničenje rasta plaća dugoročno koristiti većini. Veliki problem izaziva i, prema autoru, nedovoljno odlučan razvoj socijalne politike na europskoj razini, pogotovo što je nacionalni suverenitet ograničen globalizacijskim kretanjima. Visoko cijenjeno načelo supsidijarnosti kazuje, međutim, da je proces koordinacije europske socijalne politike uvjetovan mnogim čimbenicima. Konačno, autor iskazuje veliku bojazan da će se Europa približiti američkom socijalnom modelu, ali i nadu da je još uvijek dovoljno jaka privrženost ideji postizanja kompromisa između tržišnih i socijalnih načela.

Još jedan tekst istoga broja privlači pozornost: Denis Bouget, *The Juppé Plan and the future of the French social welfare system*. Spomenut već u prethodno opisanom radu, plan francuskog premijera A. Juppéa mogući je odgovor na zahtjeve ujedinjene Europe, tj. gospodarskih i demografskih pritisaka. Nakon objave svoga plana socijalnih reformi u francuskom Parlamentu u studenome 1995. godine i konsekvativnih zakonodavnih reformi, Juppéa su dočekali masovni javni prosvjedi i pad Vlade, tj. novi izbori koji su 1997. godine na vlast doveli socijalističku stranku L. Jospina. Međutim, nova je Vlada nastavila provoditi većinu zacrtanih reformi, dok je u manjem dijelu odustala od reformi, najviše pod pritiskom javnosti.

Juppéova reforma je obuhvaćala bitne promjene u nekoliko sektora. Glavni je fokus bio usmjeren na zdravstvo, tj. uvođenje univerzalnoga zdravstvenog sustava umjesto dotadašnjega, zasnovanog na načelu socijalnog osiguranja. U mirovinskom području su kod privatnih mirovina pooštreni kriteriji, dok pokušaj da se oni prošire i na sustav javnih mirovina te da se uvede tzv. treći stup privatnih mirovina nije uspio, zbog velikoga javnog otpora pa su od te ideje odustali i Juppé i Jospin. Velike su promjene doživjele i obiteljske naknade jer je sustav obiteljskih naknada bio vrlo kompliciran i konfuzan, a dio naknada nije više univerzalan, već podlozan provjeri prihoda. Juppéova reforma smjerala je još nekim promjenama koje se upravo provode pa ih je teško objektivno vrednovati. Ipak, autor argumentirano raspravlja o nizu doktrinarnih, ekonomskih i političkih posljedica reforme. Navedimo samo njegovo mišljenje da je riječ o krupnoj socijalnoj reformi koja, međutim, ide u raznim smjerovima pa je više riječ o pragmatičnom pristupu, tj. kombinaciji četiriju različitih modela: univerzalna doktrina zdravstvene skrbi, vertikalna redistribucija ili građanska solidarnost za obitelji i siromašne, zaposlenička solidarnost kod mirovina i naknada za nezaposlene te tržišna doktrina kod privatnih mirovina.

Iz broja 3 izdvajamo dva teksta: Traute Meyer, *Retrenchment, reproduction, modernization: pension politics and the decline of the German breadwinner model* te Colin Lawson i Juraj Nemeč, *Central European health reform: the case of Slovakia*. U prvome radu je autor zaokupljen pitanjem socijalno-političkih dose-

ga aktualne mirovinske reforme u Njemačkoj. Njemačka je, dosada, konsenzualno analizirana kao zemlja jakog modela "muškog hranitelja", tj. kao zemlja konzervativno-korporativnog režima, gdje je naglasak na obitelji u kojoj muškarac radi dok žena, većinom, ostaje kod kuće. Cijeli niz socijalnih rješenja, prije svega u poreznom i mirovinskom sustavu te obiteljskoj politici, bio je dizajniran u tome smjeru. Međutim, mirovinske reforme iz 1989. i 1997. godine, možda i nenamjerno, dovode u pitanje dosadašnji model. One su bile ponajviše uvjetovane financijskom krizom mirovinskih fondova, što je dovelo do pooštavanja određenih kriterija ili smanjivanja dotadašnjih prava. Primjerice, reforma iz 1997. godine je zacrtala smanjivanje mirovinskog doprinosa na manje od 20% bruto plaće 2020. godine. Da bi se to postiglo, u mirovinsku računicu je uračunat "demografski čimbenik", tj. potreba smanjivanja mirovine s porastom očekivanog trajanja života starijih od 65 godina. Osim toga, pooštreni su uvjeti dobivanja invalidskih mirovina te uvjeti za dobivanje nižih ranijih mirovina za nezaposlene i žene. Zajedno s još nekim drugim promjenama, aktualne socijalne reforme nalažu veću potrebu potrage za zaposlenjem (posebice kod žena) što će, sasvim sigurno, izmijeniti dosadašnji model ali, vjerojatno, i postaviti pitanje obiteljske politike koja bi omogućila ženama prihvatljiviju kombinaciju rada i majčinstva.

Tekst C. Lawson i J. Nemeca obrađuje iznimno aktualnu temu zdravstvenih reformi u Slovačkoj, ali i u drugim zemljama Srednje Europe. Analiza govori o tome kako je niz reformskih postupaka sličan u većini zemalja, ali kako se ipak pojedine zemlje razlikuju prema svojim društvenim specifičnostima, što je uvjetovalo različite reformske zahvate. Najveći su zahvati učinjeni u području financiranja i tu se, primjerice, poljski sustav pokazao najlošijim. Naime, Vlada je bila motivirana vrlo argumentiranim stavom da vrijeme visoke nezaposlenosti i rastućega siromaštva nije pogodno za reforme te da će stari proračunski sustav financiranja biti najpravedniji. Međutim, nije se uspjelo u preveniranju pojave dvostrukog sustava, tj. pojave konkurentnoga i nedovoljno reguliranoga privatnog sketora, ali i pojave sve većeg plaćanja unutar državnog sustava, za pojedine medicinske zahvate i za pacijente koji dolaze iz drugih područja. Mađarska je, napro-

tiv, već 1989. godine univerzalni državni zdravstveni sustav zamijenila sustavom zdravstvenog osiguranja, dok su promjene u Češkoj i Slovačkoj bile motivirane i političkim razlozima vezanima uz razdvajanje bivše zajedničke države. Slovačka je i primjer zemlje u kojoj se pojavio veliki broj privatnih zdravstvenih osiguravatelja pa Vlada nastoji bolje regulirati njihovo poslovanje, odnosno reducirati njihov broj.

Obrađujući i druge vidove zdravstvenih reformi, autori zaključuju kako je proces socijalnih reformi u više postkomunističkih zemalja vrlo polagan te pod velikim utjecajem državnih struktura. Gotovo su u svim zemljama reforme poduzimane bez većih javnih rasprava, pod snažnim utjecajem vladajućih političkih elita i s teško razumljivim eksplicitnim ciljevima reformi. Ipak, valja i zamijetiti da se zemlje Srednje Europe bitno razlikuju od Rusije i još nekih postkomunističkih zemalja jer one nisu zabilježile nepovoljne zdravstvene indikatore (povećanje stope mortaliteta, posebice mortaliteta dojenčadi, pad očekivanog trajanja života i sl.), a to je postignuto i uz relativno nisko izdvajanje za zdravstvo: 7,1% BDP-a za Češku 1996. godine te 5,1% u Poljskoj i 4,2% BDP-a u Slovačkoj 1995. godine.

Problem siromaštva žena je u žarištu pozornosti Elisabette Ruspini u broju 4 (*Women and poverty dynamics: the case of Germany and Britain*). Riječ je ne samo o potrebi istraživanja siromaštva žena, već o potrebi razvijanja dinamičkog istraživanja siromaštva - jer opći podaci o siromaštvu ne govore ni o njegovu vremenskom trajanju, ni o procesu ulaska i izlaska iz siromaštva, ni o specifičnim društvenim, dobnim i spolnim grupama koje su više ili manje pogođene siromaštvom.

Metodološki pristup koji, primjerice, razotkriva spolnu strukturu siromaštva jest analiza podataka o individualnim prihodima. Prema toj analizi je 20,8% žena i 5,1% muškaraca imalo u (Zapadnoj) Njemačkoj prihode ispod 50% prosječnoga mjesečnog individualnog primanja 1991. godine, dok je u Velikoj Britaniji takva primanja imalo 24,9% žena i 18,7% muškaraca. Podaci o mobilnosti siromaštva kazuju da je siromaštvo većinom privremena pojava, što znači da većina onih koji iskuse stanje siromaštva (tj. nedostatnih prihoda), ubrzo izlazi iz njega. Ipak, trajno siromašnih je mnogo više u Velikoj Britaniji nego u Njemačkoj, dok

su u oba slučaja žene dulje siromašne u donosu na muškarce. Posebno je veliki rizik siromaštva kod jednoroditeljskih obitelji (a većinom su to obitelji sa samohranim majkama), ponovno više u Velikoj Britaniji nego u Njemačkoj. Uzroci koji dovode do siromaštva žena najčešće su razvod braka, smrt supružnika, rođenje djeteta, povećanje troškova skrbi o djeci zbog posebnih potreba, nezaposlenost itd. Najčešći događaji koji Njemcima omogućuju izlazak iz siromaštva odnose se na započinjanje programa stručnog osposobljavanja te na transfere socijalnog sustava. Kod Britaniki su to, također, program osposobljavanja i socijalne naknade, ali i udavanje ili ponovno udavanje te zapošljavanje s punim radnim vremenom. U zaključku autorica konstatira kako njena, makar i djelomična, istraživanja potvrđuju tezu o feminizaciji siromaštva te kako je i dalje potrebno istraživati siromaštvo iz dinamičke perspektive.

Valja i napomenuti da uz glavne članke *Journal of European Social Policy* donosi i redoviti *European Briefing*, tj. pregled razvoja socijalne politike u EU po određenim područjima. Novo područje o kojemu se informira jesu i odnosi EU sa zemljama Srednje i Istočne Europe, tj. onima s kojima Unija razvija proces približavanja i postupne integracije (Cipar, Češka, Estonija, Mađarska, Poljska i Slovenija). Osim toga, časopis donosi i druge zanimljive informacije te prikaz relevantnih knjiga iz područja socijalne politike.

Navodimo, na kraju, popis radova koji nisu ovdje prikazani, ali mogu biti zanimljivi potencijalnim čitateljima. Broj 1: *Albanian and Polish undocumented workers in Greece: a comparative analysis*; *Women, work and care: women's dual role and double burden in EC sex equality law*. Broj 2: *Comparing welfare states: social protection and industrial politics in France and Britain, 1930-1960*. Broj 3: *Who are the poor in Greece? Analysing poverty under alternative concepts of resources and equivalence scales*. Broj 4: *The 'interpreter effect': rendering interpreters visible in cross-cultural research and methodology*; *Changing the politics of social programmes: innovative change in British and French welfare reforms*.

Siniša Zrinščak

EUROPEAN JOURNAL OF SOCIAL WORK

Oxford University Press

Godina 1, 1998.

Kao što Hans-Uwe Otto i Walter Lorenz pišu u svom prvom uredničkom uvodniku, pojavljivanje ovog europskog časopisa za socijalni rad se podudara s razdobljem u europskoj povijesti u kojem je suverenitet nacionalnih država u određivanju socijalne politike obilježen europskim i međunarodnim procesima, iako je nedvojbeno da je rad u socijalnoj profesiji još uvijek usko vezan uz nacionalnu politiku i tradiciju.

Časopis izlazi četiri puta godišnje, na engleskom jeziku, i objavljuje niz radova, eseja, prikaza knjiga, obavijesti, a i informira o *on-line* adresama o bazama podataka, vezanim uz socijalne službe i aktivnosti. Sažeci glavnih članaka su na čak tri jezika: francuskome, njemačkome i španjolskome.

Dvije su osnovne ideje ovog časopisa: (1) redefiniranje profesionalnog identiteta i definiranje europskoga socijalnog rada i (2) promocija takvog akademskog diskursa koji se konstruktivno i kritički nosi s transformacijama, očiglednima u europskim socijalnim službama, ali bez zanemarivanja lokalnih pitanja. Naziv časopisa upućuje na europsku orijentaciju i europski identitet socijalnog rada. Urednici predlažu termin "socijalna profesija" od kojeg može početi potraga za specijaliziranim kompetencijama kojima različite profesionalne tradicije mogu pridonijeti razvoju polja europskih socijalnih službi.

O identitetu socijalnog rada (samostalnom i europskom) raspravljaju i John Washington i Ian Paylor u članku *Europe, social exclusion and the identity of social work* naglašavajući kako u ovom trenutku, različitosti u praksi, teoriji i u odnosu s državom razdvajaju socijalni rad unutar Europe. Autori podržavaju koncept socijalne isključenosti. Naime, do sada je socijalni rad preuzimao svoje teorijske orijentacije iz šireg područja društvenih znanosti. Iako socijalni rad ima svoj fundus znanja, ipak je kontekstualno oblikovan u političkoj areni ili unutar disciplina društvenih znanosti. Socijalna isključenost, promatrana šire od termina siro-